

Тетяна Житнік

Мелітополь

У статті досліджується поняття «художньо-творча активність» як особистісний феномен; розглядаються форми прояву творчої активності та значення самореалізації у процесі творчої діяльності; вивчається вплив творчої активності на формування та розвиток образу «Я».

Ключові слова: творча активність, художньо-творча активність, самореалізація, творчість, особистість, діяльність.

Збагатити розуміння поняття «активність» та дослідити цей процес дають змогу праці науковців у галузі педагогіки та психології. Видатні діячі вітчизняної науки досліджували проблему активності – Б. Бехтерев, В. Вернадський, Л. Виготський, В. Давидов, А. Лазурський, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та інші. Т. Ільїна визначала активність як характеристику процесу діяльності, Т. Мальковська, О. Петров та інші, як якість та міру діяльності, В. Небиліцин як компонент темпераменту, Л. Божович – як потребу до дії, як якість особистості – В. Кузін, В. Максакова, Л. Новікова та інші. Вагомий внесок у дослідження сутності поняття «активність» забезпечили К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, І. Бех, О. Кононко, Л. Сохань та інші. Але вивчення саме художньо-творчої активності потребує більш детального дослідження.

З метою виявлення феномена «творча активність», визначення джерел і механізмів його формування розглянемо проблему з позиції генетичного та системно-структурного підходів. Генетичний підхід ґрунтується на аналізі джерел формування творчої активності, які розглядають потреби, інтереси та мотиви діяльності особистості. Потреба є основою творчого інтересу і мотивації на творчість, здатна виступати джерелом збудження активності. Цей підхід відповідає положенню сучасної науки про те, що «потреба – перша ланка в будь-якому циклі діяльності, джерело активності».

Системно-структурний підхід дослідження творчої активності ґрунтується на аналізі компонентів та складових творчої активності, що в сукупності складають єдину систему впливу. Основою та головним чинником творчої активності є індивідуальність та неповторність дій в реалізації.

Словник іноземних слів термін «активність» тлумачить як енергійну, посилену діяльність, діяльний стан [10, 23]. С. Гончаренко тлумачить активність особистості як здатність людини до свідомої трудової та соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної та духовної культури. Активність особистості проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика активності особистості – активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність. Протилежність активності – пасивність [3, 21].

М. Боришевський характеризує активність як кількісну та якісну характеристику рівня інтенсивності перебігу процесу чи будь-якої взаємодії, потенційних можливостей суб'єкта щодо взаємодії.

Пізнавальну активність як рису особистості, розглядає В. Лозова. Вона зазначає, що активність – це стан готовності до самостійного пізнання, а також якість діяльності, яка спрямована на засвоєння індивідом суспільного досвіду, накопиченого людством, знань і засобів діяльності, що обумовлена свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети пізнання [7, 183].

Відомий науковець Г. Костюк трактує активність як форму діяльності, що здатна змінювати навколишню дійсність у відповідності до особистих потреб та поглядів особистості. Як риса особистості, вважає Г. Костюк, активність проявляє себе в самостійній та ініціативній діяльності (навчанні, праці, творчості, суспільному житті тощо).

Л. Аристова вважає, що активність слід розуміти як творче ставлення індивіда до об'єктів пізнання. Активність, на думку науковця, передбачає наявність компонентів активності: вибір шляху до об'єктів пізнання, постановку мети та завдання після вибору

об'єкта, самостійну реалізацію об'єкта в наступній діяльності.

А. Йоголевич вважає, що пізнавальна активність – це властивість особистості, яка виявляється в інтенсивному вивченні особистістю предметів і явищ оточуючої дійсності з метою ефективної суспільної реалізації отриманих знань у майбутньому. Це складне психічне утворення є результатом переростання інтелектуального, емоційного й волевого стану особистості в нову якість, яка визначається ростом потреб у знаннях і посиленням позитивної мотивації учіння. Пізнавальна активність виникає та формується у процесі навчальної діяльності, підносячи діяльність на новий рівень. Така навчальна діяльність супроводжується намаганням особистості власними силами розв'язати поставлене завдання, внаслідок чого виникають додаткова пошукова активність суб'єкта, прояв власної ініціативи, емоційні переживання. Головним у появі пізнавальної активності є мотивація, яка спонукає особистість до активності (І. Удод).

Досліджуючи художньо-творчу активність як особистісний феномен не можемо обійти такі синонімічні поняття як самовираження, самоактуалізація та самоактивність. На думку вітчизняного науковця І. Онищук, самовираження є проявом особистісної сутності людини, її творчості. Необхідність зростального прагнення особистості реалізувати себе, проявити свій творчий потенціал є процесом самопізнання та активності [8, 14].

К. Абульханова-Славська вважає самовираження вирішальним значенням з-поміж потреб особистості, що виступає способом реалізації у життєдіяльності. Гармонійне поєднання самовираження та самореалізації залежить від сформованості образу «Я» та від бажання створити необхідні зовнішні умови для реалізації своїх внутрішніх потреб [1, 3-18].

Вивчаючи проблему, Д. Фельдштейн вважає, що активність є бажанням та потребою у реалізації себе, що лежить в основі становлення гармонійно розвиненої особистості: активність є загальною формою існування особистості як суб'єкта життя, умовою реалізації своїх потенційних можливостей, підґрунтям її безперервного розвитку [11, 56].

Аналіз висновків Б. Ананьєва дає змогу визначити активність як «узагальнення ціннісним способом задоволення нею важливих потреб, перш за все, вираження свого «Я»». Напрямок активності та засіб реалізації, вважає науковець, обирає особистість самостійно [2, 40].

Поняття «творча активність» характеризує особистість із боку її спрямованості, оскільки спрямованість, – за визначенням Л. Когана, – основний «стрижень» особистості, її найважливіша індивідуальна характеристика, а категорія «активність» – міра її вираженості. Співзвучною з попередньою є думка І. Джидаряна. Він вважає, що активність є особливою мірою взаємодії особистості з навколишнім середовищем, і, найголовніше, є мірою діяльності, способом вираження особистості [2]. С. Кудрявцева вважає, що основою художньої активності виступають художні знання, переживання, оцінки, переконання, дії, які актуалізуються у зв'язку з проявом деяких інших видів соціальної активності [5, 16]. На думку Р. Апресяна, творчість це діяльність, у процесі якої особистість реалізується та самовиражається. Форма вираження та культура вираження залежить від здібностей. Для нашого дослідження близькою є думка В. Шинкарука, який вважає, що продукт творчої діяльності не завжди повинен мати соціальне значення. Головною ідеєю індивідуальної творчості є сам процес унікального самовираження особистості.

Ґрунтовним для нашого дослідження є наукові праці О. Кононко. На думку науковця, самовираження є активністю, завдяки якій особистість реалізовує свою індивідуальність та незвичність. Формою активності є самостійність, яка відображається у схильності та потребі особистості використовувати набуті навички, вносити у свою діяльність елементи новаторства та ініціативи. Самостверджуватися людина може у різних видах діяльності. Повною, найвищою формою самовираження є визнання навколишнім середовищем самого процесу самовираження або кінцевого продукту самовираження [4].

За визначенням М. Лазарева «творча активність» – провідна інтегративна якість творчої особистості і водночас її творчої діяльності. Творча активність включає в себе весь комплекс творчих здібностей і складну структуру творчої мотивації [6, 208].

Роботи С. Рубінштейна та Л. Виготського підтверджують феномен уявлення про активність. Досліджуючи феномен активності, учені приділяли увагу розвитку під час

процесу творчої діяльності або під час творчого самовираження. С. Рубінштейн пояснює вплив різних видів діяльності на розвиток самосвідомості та самореалізації тим, що суб'єкт знаходиться у постійних взаємовідносинах з навколишнім середовищем [9].

На думку Л. Виготського, самореалізація можлива тільки в результаті постійної багаторазової практики у вигляді діяльності. Важливо те, підкреслює Л. Виготський, що найбільш цінним та продуктивним вираженням для суб'єкта є творче самовираження.

З точки зору В. Сухомлинського, саме творчість і є проявом активності. Саме в творчості особистість здатна характеризуватися як особлива форма діяльності та розвитку. Я. Пономарьов пояснює феномен активності «механізмом» саморозвитку особистості, де творчість та креативність і є проявами самовиразності та особистісного розвитку [8, 24].

Проведений аналіз наукових джерел дає змогу узагальнити отриманий матеріал. Самовираження тісно пов'язане з творчістю. За допомоги творчості особистість реалізує свої творчі потреби та свій природний творчий потенціал. У результаті зовнішнього стимулювання мотив викликає мету творчої діяльності. Цікаво те, що мотив і мета не завжди співпадають. Тому художньо-творча діяльність виникає під час пошуку шляхів реалізації поставленої мети, а реалізовується під час виявлення необхідних шляхів реалізації поставленої мети. На цьому етапі суб'єкт проходить дві відносно самостійні стадії: стадію натхнення та стадію матеріальної (наочної) творчості. На стадії натхненої творчості у суб'єкта можуть виникати різні варіанти досягнення омріяного образу. Друга стадія творчої діяльності пов'язана з детальними розрахунками створення того або іншого образу. Вона заснована на художній письменності і також обумовлює кваліфіковану професійну допомогу. Професійна допомога полягає в навіюванні особистості віри в свої сили, в можливому консультуванні з приводу шляхів досягнення поставленої мети, в орієнтації суб'єкта на творчу діяльність як основний шлях задоволення його потреби у творчій самореалізації. Специфіка обох рівнів полягає в тому, що розумові й наочні дії можуть бути присутніми на кожній із стадій: на стадії натхненої творчості (натхнення, роздум, пошук і одночасна фіксація результатів) і на стадії матеріальної (наочної) творчості (пошук найбільш вдалих способів вираження проєктів, їх фіксація). Реалізація такого плану можлива за умов постійного залучення особистості до процесу різних видів діяльності. Регулятором процесів творчої реалізації під час діяльності є образ «Я».

Зважаючи на вищесказане, поняття творчість тісно пов'язане з такими особистісними характеристиками як самовираження та активність. Психологічною основою активності є потреби особистості. Саме потреби та мотиви є тією спонукальною силою, що стимулюють до творчої активності особистість, тим самим – до творчої реалізації. Оскільки творча активність – форма взаємообумовленої реалізації різних видів діяльності, художньо-творчу активність можна розглядати як особистісну категорію, що проявляється в художньо-творчій діяльності. Підґрунтям для реалізації художньо-творчої діяльності є внутрішні психічні процеси та ставлення до навколишнього середовища.

Таким чином, аналіз філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої та методичної літератури з досліджуваної проблеми дає можливість розглядати художньо-творчу активність як рівень інтенсивності, участі та вираженості реалізації суб'єкта в художньо-творчій діяльності у процесі мобілізації всіх пізнавальних процесів.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. Типология активности личности / К. А. Абульханова-Славская // Психологический журнал. – 1985. – № 5.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 263 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Кононко Е. Л. Чтобы личность достоялась : монографія / Олена Леонтіївна Кононко. – К. : Рад. Школа, 1991. – 224 с.
5. Кудрявцева С. П. Некоторые особенности развития художественной активности учащейся молодежи / С. П. Кудрявцева // Искусство и художественное развитие учащихся. Сборник научных трудов. – Л., 1977. – 116 с.
6. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості: навчальний посібник для пед. ін-тів

/ М. О. Лазарев. – Суми : ВВП «Мрія»-ЛТД, 1995. – 212 с.

7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків, 1997. – 338 с.

8. Онищук І. А. Розвиток творчого самовираження дошкільників у музичній діяльності / І. А. Онищук. – К., 2012. – 207 с.

9. Рубинштейн С. Л. Избранные психологические труды / С. Л. Рубинштейн. – М. : Наука, 1997. – 463 с.

10. Словарь иностранных слов. – М., 1987. – 608 с.

11. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : изд-во инст. прак. психол, 1996. – 512 с.

В статье исследуется понятие «художественно-творческая активность» как личностный феномен; рассматриваются формы проявления творческой активности и значение самореализации в процессе творческой деятельности; изучается влияние творческой активности на формирование и развитие образа «Я».

Ключевые слова: творческая активность, художественно-творческая активность, самореализация, творчество, личность, деятельность.

The meaning of «artistic and creative activity» as a personal phenomenon is discussed in the given article; the kinds of creative activity manifestation and self-realization value in the creative activity process are researched; influence of creative activity implementation on the formation and development of the «I'm» image is investigated.

Key words: creative activity, artistic and creative activity, self-realization, creation, personality, activity.